

STATISTIČKI TESTOVI

doc.dr.sc. Vesna Ilakovac

Katedra za biofiziku, medicinsku statistiku i medicinsku informatiku

Medicinski fakultet Osijek

PDDS MOLBIO

1

“The duration of surgery and anesthesia was longer in the hypertension group ($P = 0.009$ and $P = 0.043$, respectively), and so was the intraoperative use of nitrates ($P = 0.047$).”

“The addicts perceived their mothers as more rejecting ($p=0.018$ for total score), more aggressive ($p=0.007$), and showing more undifferentiated rejection ($p=0.001$) than non-addicts.”

“Severely dependent patients had a longer duration of the disease ($p<0.001$) and a longer duration of stay at a nursing home ($p=0.001$) than mildly dependent patients.”

PDDS MOLBIO

2

“The duration of surgery and anesthesia was longer in the hypertension group ($P = 0.009$ and $P = 0.043$, respectively), and so was the intraoperative use of nitrates ($P = 0.047$).”

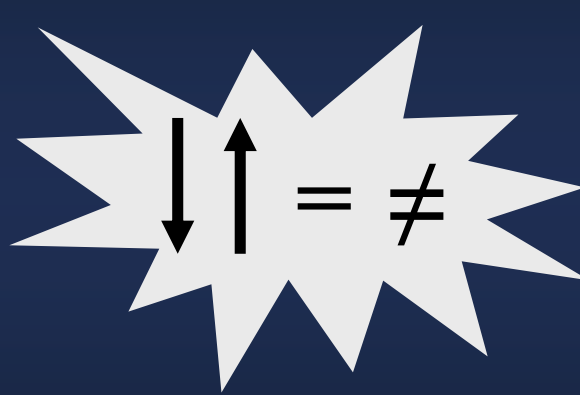
“The addicts perceived their mothers as more rejecting ($p=0.018$ for total score), more aggressive ($p=0.007$), and showing more undifferentiated rejection ($p=0.001$) than non-addicts.”

“Severely dependent patients had a longer duration of the disease ($p<0.001$) and a longer duration of stay at a nursing home ($p=0.001$) than mildly dependent patients.”

STATISTIČKI TEST

- postupak pomoću kojeg se dolazi do odluke o prihvatanju ili odbacivanju statističke hipoteze uz određenu vjerojatnost

HIPOTEZA ISTRAŽIVANJA

STATISTIČKA HIPOTEZA

HIPOTEZA ISTRAŽIVANJA

- pretpostavka (slutnja) o nekoj populaciji/populacijama koja motivira istraživanje

- medicinske sestre/tehničari mlađih dobnih skupina imaju pozitivniji stav prema uvođenju IT u odnosu na medicinske sestre/tehničare starijih dobnih skupina
- oboljeli od KOBP uključeni u XY program rehabilitacije imaju veće funkcionalne sposobnosti od bolesnika na standardnom tretmanu KOBP
- osobe oboljele od dijabetesa imaju povišen sistolički tlak

STATISTIČKA HIPOTEZA

- izjava (tvrdnja) o nekoj karakteristici (parametru) populacije
- izvodi se iz hipoteze istraživanja
- matematički oblikovana

STATISTIČKA HIPOTEZA ..... cont.

- može se vrjednovati odgovarajućim statističkim postupcima
- prihvaćamo ju ili odbacujemo na osnovu informacija dobivenih iz podataka prikupljenih na uzorku.

STATISTIČKI TEST

NUL-HIPOTEZA
(H_0)

**ALTERNATIVNA
HIPOTEZA**
(H_1)

NUL-HIPOTEZA

- polazna hipoteza koja se testira
- "hipoteza o nepostojanju razlike"

$$H_0 \dots \mu_1 = \mu_2$$

ALTERNATIVNA HIPOTEZA

- negacija nul-hipoteze

$$H_1 \dots \mu_1 \neq \mu_2$$

POSTUPAK:

POSTAVLJANJE NUL-HIPOTEZE
I
ALTERNATIVNE HIPOTEZE

PRIKUPLJANJE
PODATAKA

TESTIRANJE

DONOŠENJE ODLUKE

POSTAVLJANJE NUL- HIPOTEZE I ALTERNATIVNE HIPOTEZE

- odnose se na neki parametar populacije (sredina, varijanca,...)
- zajedno, moraju obuhvatiti sve moguće odnose promatranih parametara

npr.

$$H_0 \dots \mu_1 = \mu_2$$

⇒ parametri populacija iz kojih su uzorci uzeti su jednaki

⇒ uzorci pripadaju istoj populaciji

$$H_1 \dots \mu_1 \neq \mu_2$$

TESTIRANJE

- izračunavanje odgovarajuće test-statistike

$$\text{test statistika} = \frac{\text{opažena vrijednost} - \text{hipotetska vrijednost}}{\text{standardna pogreška opažene vrijednosti}}$$

npr.

$$\text{test statistika} = \frac{(\bar{x}_1 - \bar{x}_2) - (\mu_1 - \mu_2)}{SE(\bar{x}_1 - \bar{x}_2)}$$

uz $H_0 \dots \mu_1 = \mu_2 \Rightarrow \mu_1 - \mu_2 = 0$

$$\text{test statistika} = \frac{(\bar{x}_1 - \bar{x}_2)}{SE(\bar{x}_1 - \bar{x}_2)}$$

— određivanje P-vrijednosti

razdioba vjerojatnosti
test statistike

P-vrijednost

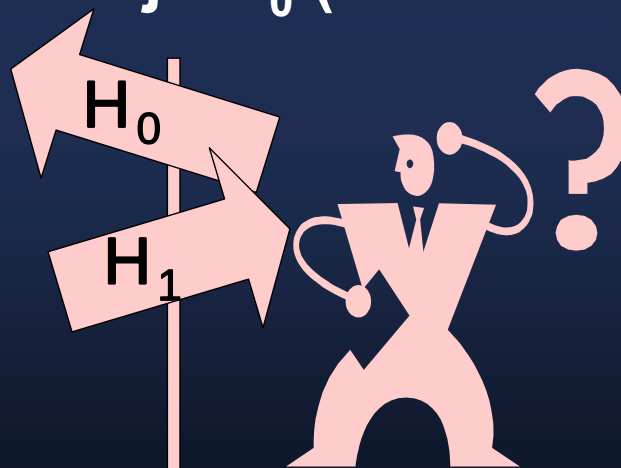
vrijednost test statistike
za dane podatke

ŠTO JE P-VRIJEDNOST?

- NIJE vjerojatnost istinitosti nul-hipoteze (iako je vrlo slično)
- JESTE vjerojatnost dobivanja istih ili ekstremnijih rezultata kada je nul-hipoteza istinita

DONOŠENJE ODLUKE

o odbacivanju H_0 (prihvaćanju H_1)
ili
prihvaćanju H_0 (odbacivanju H_1)

POGRJEŠKE PRI ODLUČIVANJU

		STVARNO STANJE	
		H_0 točna	H_1 točna
ODLUKA	PRIHVATI H_0	ISPRAVNO	POGRJEŠKA TIPA 2 (β)
	ODBACI H_0	POGRJEŠKA TIPA 1 (α)	ISPRAVNO

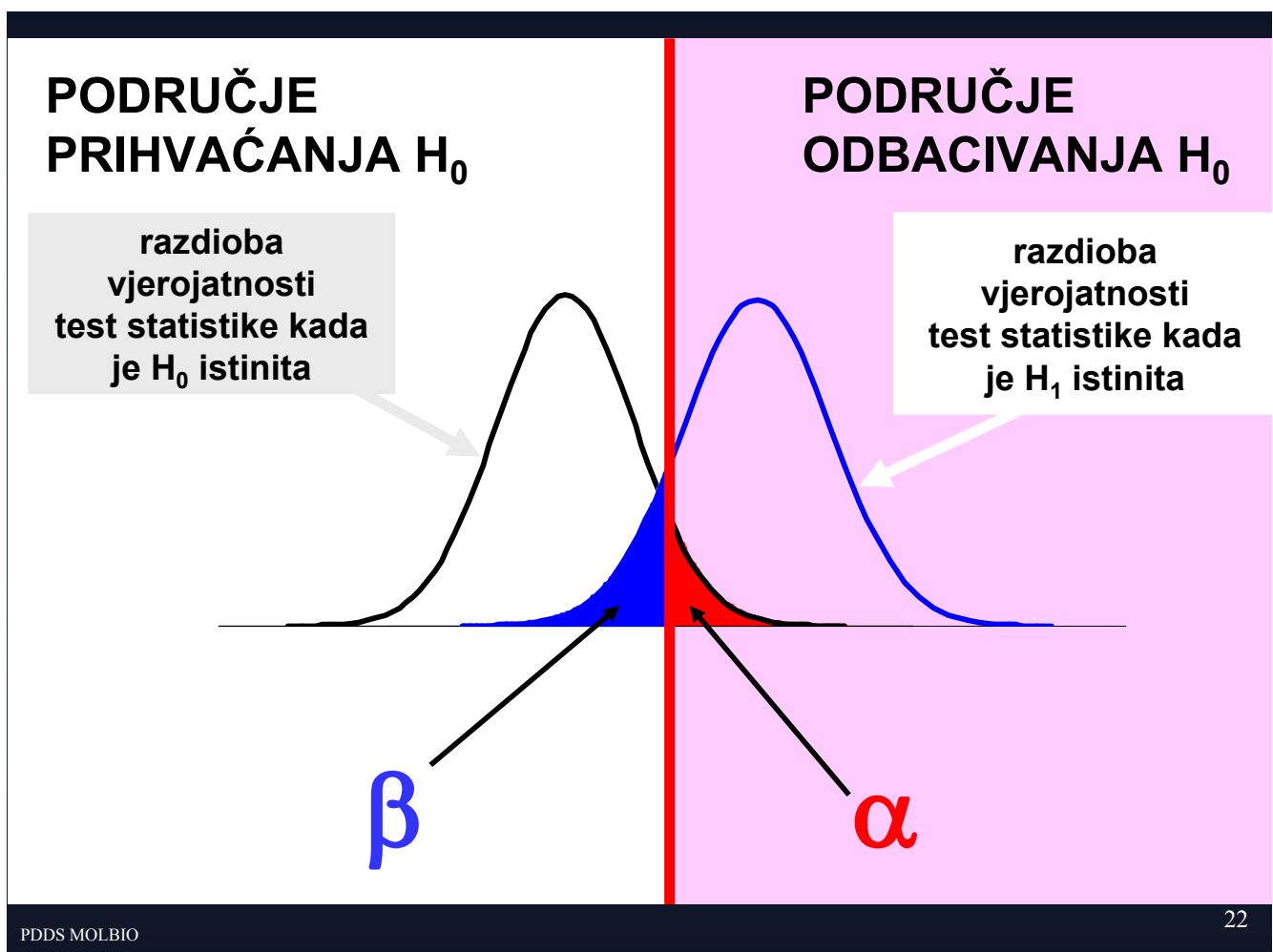
VJEROJATNOSTI POGRJEŠKE

Najveća vjerojatnost pogreške tipa 1 (α)

- *razina značajnosti*
- najmanja vjerojatnost uz koju još prihvaćamo H_0
- kada je $P < \alpha$, test sugerira odbacivanje H_0 ("statistički značajno")
- određuje ju istraživač na temelju modela pokusa

Najveća vjerojatnost pogreške tipa 2 (b)

- djelomično je pod kontrolom
- ovisi o:
  - stvarnom stanju u populaciji (varijabilitet)
  - efektu od interesa
  - razini značajnosti α
- α i β su inverzno povezane (ali ne direktno)

ODABIR NIVOA ZNAČAJNOSTI

Pitanje štetnih posljedica pogreške:

1. Odluka/zaključak da razlike postoje
onda kada ih u stvarnosti nema može
prouzročiti štetne posljedice =>
***smanjiti vjerojatnost nastajanja
pogreške tipa 1, tj. odabrati manji α***

ODABIR NIVOA ZNAČAJNOSTI ....cont.

2. Odluka/zaključak da nema razlike onda
kada u stvarnosti razlika postoji može
prouzročiti štetne posljedice =>
***smanjiti vjerojatnost pogreške tipa
2, tj. odabrati veći α***

Ispitivanja lijeka X pokazala su da njegovo korištenje izaziva vrlo štetne posljedice te je lijek X povučen iz uporabe. Ispitan je novi alternativni lijek Y i ustanovljeno je smanjenje štetnog utjecaja u odnosu na lijek X. Koju razinu značajnosti treba upotrijebiti za ocjenu značajnosti smanjenja štetnog utjecaja lijeka Y u odnosu na lijek X?

**STVARNO
STANJE:** Oba
lijeka jednako su
štetna.

ODLUKA: Lijek
Y ima manje
štetne posljedice
od lijeka X.

 α

**STVARNO
STANJE:** Lijek Y
manje je štetan od
lijeka X.

ODLUKA: Lijek
Y ima jednako
štetne posljedice
kao i lijek X.

 β

**STVARNO
STANJE:** Oba
lijeka jednako su
štetna.

ODLUKA: Lijek
Y ima manje
štetne posljedice
od lijeka X.

α

**STVARNO
STANJE:** Lijek Y
manje je štetan od
lijeka X.

ODLUKA: Lijek
Y ima jednako
štetne posljedice
kao i lijek X.

β

Na slučajnom uzorku vozača ispitivan je utjecaj alkohola na vrijeme reagiranja. Mjerenja vremena reakcije prije i nakon konzumacije određene količine alkohola pokazala su prosječno povećanje vremena reakcije nakon konzumacije alkohola. Koju razinu značajnosti treba upotrijebiti za ocjenu značajnosti pronađene razlike?

**STVARNO
STANJE:**
Alkohol ne utječe
na vrijeme
reakcije.

ODLUKA:
Alkohol
produljuje
vrijeme reakcije

α

**STVARNO
STANJE:**
Alkohol
produljuje
vrijeme reakcije.

ODLUKA:
Alkohol ne utječe
na vrijeme
reakcije.

β

**STVARNO
STANJE:**
Alkohol ne utječe
na vrijeme
reakcije.

ODLUKA:
Alkohol
produljuje
vrijeme reakcije

α

**STVARNO
STANJE:**
Alkohol
produljuje
vrijeme reakcije.

ODLUKA:
Alkohol ne utječe
na vrijeme
reakcije.

β

POSTAVKE DIZAJNA

- općenito testove treba dizajnirati tako da imaju

$$\beta \geq \alpha$$

a gdje je odabrani β 0.2 ili 0.1

- izraz

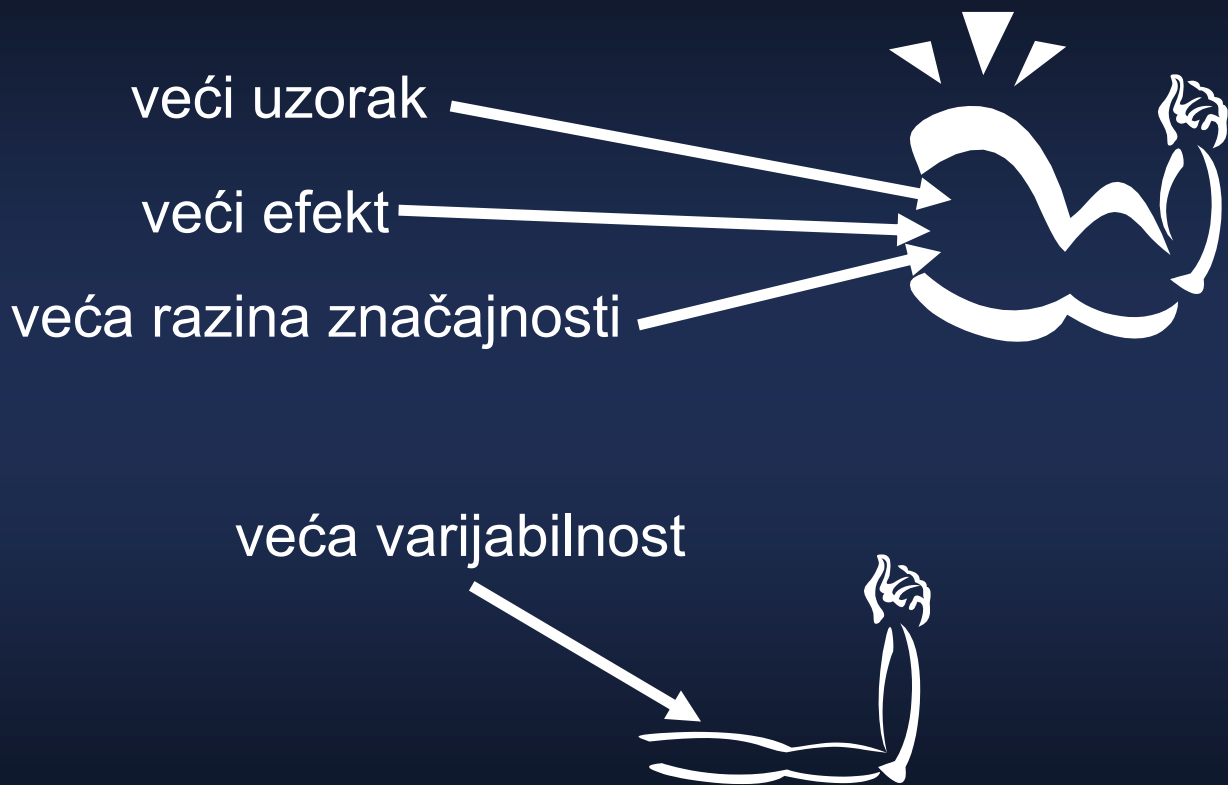
$$100 \cdot (1 - \beta) \%$$

naziva se (*statistička*) **SNAGA TESTA**

SNAGA TESTA

- šansa da se detektira određena alternativna hipoteza kada je stvarno točna
- **NEETIČNO** je (a i skupo!) raditi istraživanja male snage !

ŠTO I KAKO UTJEČE NA SNAGU TESTA

Statistička značajnost

NIJE isto što i

praktična važnost!

JEDNOSMJERNO I DVOSMJERNO TESTIRANJE

Jednosmjerno testiranje

- promjena u jednom smjeru (npr. povećanje ili smanjenje)

$$H_0: \mu \leq 16 \quad ; H_1: \mu > 16$$

Dvosmjerno testiranje

- promjena u bilo kojem smjeru

$$H_0: \mu = 0 \quad ; H_1: \mu \neq 0$$

Testiranje bi trebalo biti dvosmjerno, osim ako istraživanje posebno ne zahtijeva da se promjene usmjere u određenom smjeru UNAPRIJED!

VIŠESTRUKA TESTIRANJA

- valjanost se smanjuje višestrukim testiranjem

Usporedba težinu triju različitih skupina ispitanika podvrgnutih različitim tretmanima;

$$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_3 \quad \text{**nul-hipoteza**}$$

$$H_1: \mu_1 \neq \mu_2$$

$$H_2: \mu_1 \neq \mu_3$$

$$H_3: \mu_2 \neq \mu_3$$

**alternativne
hipoteze**

(za k eksperimentalnih grupa moguće je izvršiti $k(k-1)/2$ ovakvih usporedbi)

- razina značajnosti α može se izraziti kao

vjerojatnost (odbacivanje H_0 kada je H_0 točna)
odnosno

1 – vjerojatnost (NE odbacivanje H_0 kada je H_0 točna)

tj.

$$1 - (1 - \alpha)$$

- u slučaju višestrukih (r) testova to postaje

1 – vjerojatnost (NE odbacivanje SVIH H_0 kada su SVE H_0 točne)

odnosno

$$1 - (1 - \alpha)^r$$

VIŠESTRUKA TESTIRANJA ....cont.

- ako je $\alpha = 0.05$, tada je razina značajnosti za r višestrukih testova

r	1	2	3	4	5	10	15	20
α_r	0.050	0.098	0.143	0.185	0.226	0.401	0.537	0.642

Koliko slučajno značajnih rezultata očekujemo na 20 učinjenih višestrukih testova ako su sve nul-hipoteze istinite uz $\alpha = 0.05$?

U slučaju da su sve nul-hipoteze istinite, uz $\alpha=0.05$ očekujemo 5% značajnih rezultata slučajno => za 20 testova to je 1, tj. očekujemo 1 značajan rezultat kao posljedicu SLUČAJNOSTI !

● rješenje:

- prilagodba P-vrijednosti u cilju održavanja općeg nivoa značajnosti (Bonferroni, Sidak, Hochberg...)
- primjena složenijih metoda analize (npr. ANOVA, multivarijatne metode)

● Bonferroni metoda

- za r nezavisnih testova

$$P_{\text{corr}} = P \cdot r$$

★ npr. za tri nezavisna testa

$$H_1: \mu_1 = \mu_2 ; \quad P = 0.017; \quad P_{\text{corr}} = 0.051$$

$$H_2: \mu_1 = \mu_3 ; \quad P = 0.025 ; \quad P_{\text{corr}} = 0.075$$

$$H_3: \mu_2 = \mu_3 ; \quad P = 0.063 ; \quad P_{\text{corr}} = 0.189$$

**AKO MUČITE PODATKE
DOVOLJNO DUGO
ONI ĆE NAPOSLIJETKU
PRIZNATI !!!**

IZBOR STATISTIČKOG TESTA

Ne ovisi u velikoj mjeri o veličini uzorka nego:

- **prirodi (tipu i raspodjeli) varijabli**
- **broju uzoraka (1, 2 ili više)**
- **jesu li su uzorci zavisni ili ne**

		VARIJABLA		
BROJ UZORAKA		NOMINALNA	ORDINALNA ILI NUMERIČKA KOJA NIJE NORMALNO DISTRIBUIRANA	NUMERIČKA NORMALNO DISTRIBUIRANA
JEDAN		χ^2 -test	Kolmogorov-Smirnov test	t-test
DVA	NEZAVISNI	χ^2 -test Fisherov egzaktni test	Mann-Whitney U test Medijan test	Studentov t-test
	ZAVISNI	McNemarov test	Wilcoxonov test	t-test diff.
VIŠE OD 2	NEZAVISNI	χ^2 -test	Kruskall-Wallis test	ANOVA
	ZAVISNI	Cochran Q Stuart-Maxwell	Friedmanov test	ANOVA za ponavljana mjerenja
POVEZANOST DVIJU VARIJABLI		Koef. kontingencije Kappa koef.	Spermanov ρ Kendalov τ	Pearsonov r

POSTAVLJANJE H_0 i H_1

izbor α i $(1-\beta)$

određivanje veličine uzorka **POTREBNE**
da se uz ODABRANE α i $(1-\beta)$
detektira **ŽELJENI** efekt

prikupljanje primjerenih podataka

izbor odgovarajućeg testa

računanje test statistike

određivanje odgovarajuće P-vrijednosti

DONOŠENJE ODLUKE - TUMAČENJE